

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ УСПІШНІСТЬ ФОРМУВАННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ В ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті викладено основні положення, що описують особливості перебігу навчально-виховного процесу в педагогічному університеті; визначено поняття “педагогічна умова”; надано теоретичне обґрунтування двох педагогічних умов, що забезпечують успішність формування міжособистісних відносин студентів-першокурсників факультету іноземної філології в педагогічному університеті: реалізації принципу наступності в організації взаємодії викладачів фахових дисциплін, куратора й студентів у процесі адаптації першокурсників до навчально-виховного процесу педагогічного університету та створення освітнього середовища, характерною ознакою якого є сприятливий мікроклімат у колективі.

Ключові слова: міжособистісні відносини, педагогічна умова, студенти-першокурсники, педагогічний університет.

Професійна підготовка майбутніх учителів починається в якісно нових для них умовах навчально-виховного процесу, в якому молоді люди не лише отримують професійні знання, а й формують систему відносин із викладачами та одногрупниками. Від характеру міжособистісних відносин студентів-першокурсників вищих педагогічних навчальних закладів залежить успішність навчання, професійна мотивація, психологічне здоров'я молодих людей, а тому питання формування міжособистісних відносин є актуальною проблемою сьогодення.

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують формування міжособистісних відносин студентів-першокурсників факультету іноземної філології в педагогічному ВНЗ.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема формування міжособистісних відносин завжди привертала увагу науковців. Дослідження проблеми відбувалось в таких напрямках: загальні питання формування міжособистісних відносин (Б. Ананьєв, В. Бесчастний, А. Бодалев, Л. Буєва, Л. Виготський, О. Винославська, Дж. Капрара, Д. Карнегі, Я. Коломінський, Я.А. Коменський, І. Кон, В. Куніцина, В. М'ясищев, П. М'ясоїд, М. Ніколс, Н. Обозов, А. Петровський, А. Реан, К. Роджерс, І. Сайтарлі, Л. Сєдова, Д. Сервон, Дж. Сідні, Л. Столяренко, В. Сухомлинський, З. Хелус, Л. Штайнберг та ін.); відносини у студентських та учнівських колективах (Н. Анікєєва, В. Богословський, С. Вітвицька, М. Каган, А. Макаренко, А. Петровський, В. Секун, С. Соловейчик, В. Шпалінський та ін.); моральний аспект відносин (Т. Адорно, І. Бех, Л. Лаптенко, Д. Лихачов, О. Матвієнко та ін.); соціальний аспект міжособистісних відносин (П. Бергер, А. Ефендієв, В. Лабунська, К. Рубчевський, Н. Смелзер та ін.).

Уключення студента в середовище ВНЗ уже на початковому етапі навчання забезпечує його професійно-особистісний розвиток, як засвоєння специфічного способу життя в професійному середовищі. Упродовж перших курсів складається студентський колектив, формуються навички й уміння раціональної розумової праці, усвідомлюється покликання до образної праці, дозвілля, побуту; встановлюється система роботи щодо освіти й самовиховання професійно значущих якостей [3, с. 108].

Питання про міжособистісні відносини в студентському колективі особливо важливе, оскільки навчально-виховний процес сам по собі передбачає виникнення відносин між його учасниками. Особливої актуальності це питання набуває при формуванні міжособистісних відносин студентів-першокурсників факультету іноземної філології. Відомо, що контингент факультету іноземної філології становлять переважно дівчата. Дівочий колектив, у свою чергу, має певні характеристики, а саме: жіноча поведінка, старанність, відповідальність, терпіння; підвищена увага до зовнішнього вигляду, підвищений емоційний фон; повільність у прийнятті рішень; бурхлива реакція на підвищений тон голосу або інтонацію; сильний вплив проблем в особистому житті на трудову діяльність; інтриги, плітки, істерики; більш чуттєве ставлення до заохочення; співчуття, розуміння з боку групи; лояльність, емоційна відданість; гнучкість, делікатність тощо. Отже, для того, щоб процес формування відносин серед студентів-першокурсників факультету іноземної філології виявився ефективним, важливо, щоб студенти вміли правильно будувати відносини всередині колективу, а для цього необхідна реалізація певних педагогічних умов.

Під поняттям “педагогічна умова” в контексті статті розуміємо середовище, обставини, в яких забезпечується ефективність формування міжособистісних відносин та обов’язкове виконання, використання певних педагогічних способів, засобів для створення певного середовища, обстановки, в яких буде можливе формування міжособистісних відносин студентів-першокурсників [9, с. 57].

Вважаємо, що ефективність формування міжособистісних відносин студентів-першокурсників вимагає дотримання певних педагогічних умов, а саме:

- реалізації принципу наступності в організації взаємодії викладачів фахових дисциплін, куратора та студентів у процесі адаптації першокурсників до навчально-виховного процесу педагогічного університету;
- створення освітнього середовища, характерною ознакою якого є сприятливий мікроклімат у колективі, спрямований на формування комунікативних умінь майбутніх учителів.

Розглянемо вищезазвані умови більш детально.

Збереження наступності має особливе значення для навчання й виховання студентів-першокурсників. Із цього приводу К. Делікатний зазначає, що причиною низької успішності першокурсників є відчутний розрив між вищою й середньою школами у вимогах та умовах життя й навчання, по-

рушення принципу наступності. Наступність розуміють як зв'язок між різними етапами або ступенями розвитку, сутність якого полягає в збереженні тих або інших елементів цілого або окремих сторін його організації при зміні цілого як системи [4].

Перед викладачами та кураторами академічних груп виникає відповідальне психолого-педагогічне завдання – сформувати студента як суб'єкта навчальної діяльності, що передбачає, насамперед, необхідність навчити його планувати, організовувати свою діяльність. З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що саме від діяльності викладачів фахових дисциплін та кураторів студентських груп залежить повноцінний розвиток особистості студента, його професійних якостей, готовність та спрямованість на встановлення міжособистісних відносин.

Викладачі фахових дисциплін проводять зі студентами більшість часу та концентрують увагу молодих людей на знаннях, що вони мають отримати на заняттях, і поведінці першокурсників. На початку навчання студенти зустрічають нові форми, методи роботи, які їм важко зрозуміти та до яких складно адаптуватись. Отже, перед викладачами фахових дисциплін та кураторами студентських груп постає важливе завдання реалізувати принцип наступності в організації взаємодії, що передбачає збереження позитивних надбань школи та сімейного виховання у сфері міжособистісних відносин і ціннісних орієнтацій, збагачення цього досвіду на якісно новому рівні. Спираючись на досвід студентів та актуалізуючи їхні знання успішної взаємодії й налагодження відносин, викладачі та куратори мають допомагати молодим людям поступово звикати до нових умов навчання, уникати стресових ситуацій, скоріше адаптуватись до нових умов життєдіяльності, надавати можливість співпрацювати та демонструвати свої кращі якості, ділитися позитивним досвідом із налагодження відносин з одногрупниками.

При цілеспрямованій організації спільної діяльності та міжособистісного спілкування студенти-першокурсники вступають у відносини, вирішуючи різні навчально-виховні завдання, беручи участь у громадській діяльності, у різноманітних позааудиторних заходах тощо, а це надає їм можливість краще пізнати один одного різнобічно: дізнатися про інтереси, якості та здібності один одного, правильно обрати друзів на основі симпатій, спільних інтересів, мотивації навчання тощо. Цілеспрямована організація взаємодії студентів-першокурсників допомагає уникнути більшості міжособистісних конфліктів, краще розкрити творчий потенціал окремої особистості, зняти напруження у відносинах. Від того, наскільки успішно буде відбуватися цей процес, залежить характер та якість формування міжособистісних відносин.

Викладачам фахових дисциплін і кураторам належить організовувати й демонструвати перший досвід взаємодії зі студентами та студентів-першокурсників один з одним; від того, наскільки успішно буде відбуватися цей процес, залежить характер і процес формування міжособистісних відносин. Спільна групова діяльність передбачає розподіл і координацію

функцій між індивідами, що входять до групи, систему відносин та взаємодій між ними, між конкретною людиною й групою. Спільна діяльність завжди передбачає спілкування, взаємодію людей, їхній вплив один на одного в процесі вирішення якогось єдиного для всіх завдання.

Взаємодія (інтеракція) виявляється в організації людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, досягнення певної спільної мети. В свою чергу, міжособистісна взаємодія – це зв'язок суб'єктів, які мають свідомість та цілеспрямовану активність, що характеризується їхньою взаємною залежністю. Поняття “міжособистісна взаємодія” об'єднує такі поняття, як: “взаєморозуміння”, “взаємодопомога”, “співпереживання”, “взаємий вплив” [6, с. 23].

Плануючи та організовуючи навчально-виховну роботу студентів, викладачам фахових дисциплін необхідно зважати на те, що суттєву роль у формуванні особистості студента відіграє “мікросередовище”. Відомо, що доброзичлива атмосфера в групі актуалізує почуття довіри до групи, доброзичливості, ширості. Взаємна довіра й підтримка є основою для самопізнання, презентації себе в групі, апробування нових способів взаємодії з іншими людьми [6].

У контексті дослідження міжособистісних відносин студентів-першокурсників погоджуємось із визначенням “морально-психологічний клімат”, адже формування студентів має відбуватися на гуманістичній основі, правилах та нормах моралі. У дослідженні, на наш погляд, доцільно використовувати також термін “мікроклімат”, зважаючи на те, що формування міжособистісних відносин відбувається в академічних групах і відображає настрої та атмосферу невеликої кількості людей.

Мікроклімат є тим фактором, через який опосередковується діяльність колективу. Настрій, що переважає в ньому, визначає не лише міру включення кожного в життя групи, але й характер, спрямованість та ефективність участі в ній. Коли в колективі недооцінюється роль факторів, які сприятливо впливають на морально-психологічний клімат, у групі може скластися нездорова атмосфера, що виявляється в напруженості відносин між студентами, у конфліктних ситуаціях, що часто виникають [2, с. 18].

Формування мікроклімату відбувається поступово, але, набувши достатньої визначеності та виразності, він стає відносно самостійним фактором життя колективу й впливає на продуктивність праці групи та окремих студентів, на самопочуття кожного члена колективу, ступінь прихильності його до колективу. За своїм змістом і спрямованістю мікроклімат може бути позитивним або негативним (сприятливим або несприятливим), здоровим або нездоровим, таким, що підвищує або знижує соціальну активність колективу [5, с. 11].

Формування позитивних міжособистісних студентів-першокурсників, безумовно, має проводитись в атмосфері доброзичливості, співчуття та допомоги. Сприятливий мікроклімат у студентській групі створює оптимальні умови для навчання тактовності молодих людей. Значна роль у створенні

сприятливого мікроклімату навчання належить формуванню в студентів-першокурсників мотивації навчальної діяльності. Усвідомлюючи значущість того чи іншого предмета, заняття або навчального курсу, студент-першокурсник докладає максимум зусиль для оволодіння ним. Молоді люди, об'єднані однією метою – отримати знання та вміння, скоріше надають допомогу один одному та можуть розраховувати на взаємність у такому випадку, охоче співпрацюють, відчувають емоційну єдність з одногрупниками, швидше формують позитивні відносини один з одним.

У ставленні один до одного морально-психологічний клімат виявляється в доброзичливості, готовності прийти на допомогу, розумінні один одного. В умовах сприятливого морально-психологічного клімату група відповідально й сумлінно ставиться (у контексті нашого дослідження) до навчання, суспільних доручень, позакласних заходів. Важливо зазначити, що студенти-першокурсники, які навчаються в умовах сприятливого морально-психологічного клімату, мають тенденцію до позитивного ставлення до світу. Звернемося до ставлення до себе. Воно виявляється в адекватній самооцінці, раціональному аналізі власної діяльності, моральних переконаннях та користуванні нормами моралі в житті [7].

Створення сприятливого мікроклімату в колективі сприяє, як було зазначено вище, зняттю напруження, покращенню самопочуття студентів та допомагає оптимізувати процеси спілкування. Створення сприятливого мікроклімату з метою формування в студентів комунікативних умінь видається нам особливо важливим, адже саме в процесі спілкування студенти-першокурсники знайомляться один з одним, встановлюють контакти та відносини, і саме від характеру процесу спілкування та їх комунікативних умінь залежить, на наш погляд, які відносини будуть між його учасниками.

Відомо, що поняття “спілкування” перебуває в тісному зв'язку з поняттям “ставлення”. Ці поняття необхідно розглядати в єдності, оскільки ставлення виявляється та формується, передусім, безпосередньо в спілкуванні. Водночас міжособистісні відносини, що склалися між партнерами, мають суттєвий вплив на процес перебігу спілкування між ними. Вчений зазначає, що за допомогою своїх слів, емоцій і дій ми передаємо партнеру по спілкуванню своє ставлення до нього.

У спілкуванні розвиваються найбільш значущі для особистості ставлення: починаючи від ставлення до малих та великих спільностей людей, включаючи й найвищу спільність – суспільство. У процесах спілкування складаються ті чи інші відносини особистості, що розвивається, з іншими людьми. Саме в цьому процесі формуються ті якості особистості, які, як правило, характеризуються ознаками “екстраверсія – інтроверсія”, “товариськість – замкнутість”, “колективізм – егоїзм”. Вступаючи в різні види сумісних діяльностей та в різні відносини з людьми, особистість опиняється то в ролі “лідера”, то “керованого”, то діє на паритетних з ними засадах. У цьому процесі діють також важливі для розвитку особистості фактори: уподібнення, співробітництво, суперництво [1, с. 19].

Поняття “вміння” визначається як заснована на знаннях і навичках здатність належно виконувати дію відповідно до цілей та умов, в яких людині доводиться орієнтуватися. У дослідження вважаємо доцільним використовувати таке визначення комунікативних умінь: “Комунікативні вміння – вид професійних умінь педагога, які відображають рівень його готовності до реалізації професійного спілкування (вміння соціальної перцепції, вміння саморегуляції, вміння мовного й немовного контакту з учнями, вміння управляти своєю поведінкою)” [8, с. 90].

Найважливішими комунікативними вміннями є такі:

- орієнтуватися в комунікантах;
- враховувати індивідуальні й вікові особливості комунікантів;
- відчувати та підтримувати зворотний зв’язок;
- використовувати вербальні й невербальні засоби комунікації (жести, міміку, пантоміміку);
- використовувати паралінгвістичну систему знаків у комунікативній ситуації (голос, тональність, діапазон);
- використовувати екстралінгвістичну систему знаків у комунікативній ситуації (темп мовлення, логічний наголос, паузи);
- орієнтуватися в нестандартних ситуаціях;
- діяти в конфліктних ситуаціях;
- слухати;
- налагоджувати психологічний контакт;
- аналізувати ситуацію [8].

Висновки. Таким чином, вважаємо, що реалізація вищеописаних педагогічних умов дасть змогу не лише сформувати позитивні відносини між студентами, а й підвищити ефективність організації навчально-виховного процесу в педагогічному ВНЗ, позитивно вплине на успішність навчання, якість підготовки педагогічних кадрів.

Список використаної літератури

1. Барановська Л.В. Навчання студентів професійного спілкування / Лілія Володимирівна Барановська. – Біла Церква : БДАУ, 2002. – 255 с.
2. Борисенко Ю. Професійно-нравствена культура студента и роль куратора в её формировании / Ю. Борисенко, Е. Гвильдис // Новий Колегіум. – 2007. – № 4. – С. 11–35.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи / С.С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Деликатный К.Д. Преимущество в системе “школа – вуз” / К.Д. Деликатный. – К. : Об-во “Знание” УССР, 1986. – 48 с.
5. Лебедев Б.Н. Морально-психологический климат коллектива / Борис Николаевич Лебедев. – М. : Знание, 1976. – 64 с.
6. Опалюк О.М. Культура спілкування. Психологічні основи професійного спілкування : навч.-метод. посіб. / О.М. Опалюк, Ю.В. Сербалюк. – Камянець-Подільський : МЕДОБОРИ, 2004. – 192 с.
7. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. Пути и методы изучения / [под. ред. В.Я. Ядова]. – Ленинград : Наука, 1982. – 192 с.

8. Рибалко Л.С. Основи педагогічної майстерності. Вступ до Вчительської професії : навч.-метод. посіб. [для вищих педагогічних навчальних закладів України] / Л.С. Рибалко, Л.Б. Пасько. – Харків : ХДПУ імені Г.С. Сковороди, 2004. – 117 с.

9. Сопнева Н.Б. Педагогічні умови формування навчальної етичної діяльності майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сопнева Надія Богданівна. – Харків, 2002. – 175 с.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2013.

Марина Е.В. Теоретическое обоснование педагогических условий, обеспечивающих успешность формирования межличностных отношений студентов-первокурсников факультета иностранной филологии в педагогическом университете

В статье изложены основные положения, которые описывают особенности учебно-воспитательного процесса в педагогическом вузе; дано определение понятию “педагогическое условие”; приведено теоретическое обоснование двух педагогических условий, которые обеспечивают успешность формирования межличностных отношений студентов-первокурсников факультета иностранной филологии в учебно-воспитательном процессе педагогического университета: реализация принципа преемственности в организации взаимодействия преподавателей-предметников, кураторов и студентов в процессе адаптации первокурсников к учебно-воспитательному процессу педагогического университета и создание образовательной среды, характерной чертой которой является благоприятный микроклимат в коллективе.

Ключевые слова: межличностные отношения, педагогическое условие, студенты-первокурсники, педагогический университет.

Marina O. Theoretical substantiation of pedagogical conditions that provide success in forming interpersonal relations of first-year students of foreign philology departments in a pedagogical university

The success of studying, professional motivation, psychological health of young people largely depend on the nature of interpersonal relations of first-year students of foreign philology departments of pedagogical universities.

The term “pedagogical condition” within the context of the article is understood as the environment, in which the effectiveness of the formation of interpersonal relationships is provided; and as obligatory fulfilment, the use of certain teaching methods, tools to create a certain environment, in which it is possible to form interpersonal relationships of the first-year students

We believe that the efficiency of formation of interpersonal relationships of first-year students requires the compliance with certain pedagogical conditions, namely:

– the principle of succession in the organization of interaction of teachers of professional disciplines, curators and students in the process of freshmen adaption to the educational process at the Pedagogical University

– creating an educational environment, the hallmark of which is a favorable climate in the group, aimed at building communicative skills of future teachers.

Succession is understood as the connection between different phases or stages of development, the essence of which is to preserve certain elements of the whole or certain aspects of it by changing the system as a whole. Lecturers of professional disciplines and curators of students' groups face an important task to realize the principle of succession in the organization of interaction, which involves maintaining positive achievements of the school and family education in the field of interpersonal relationships and values that enrich experience on a new level. Basing on the experience of students and analyzing their knowledge of successful interaction and establishing relationships, lecturers and curators help young people gradually to get used to the new learning environment, to avoid stressful

situations, to adapt to new living conditions sooner, to provide the opportunity to collaborate and show their best qualities etc.

Planning and organizing upbringing and education, lecturers of professional disciplines have to consider the fact that a significant role in shaping a student's personality is played by "micro-environment" or microclimate, which is the factor by which the activity of the team is mediated. Its predominant mood determines not only the extent of the inclusion of everyone in the group life, but also the nature, character and effectiveness of participation. Creating a favorable microclimate in order to develop students' communicative skills is particularly important because it is in the process of communicating that first-year students get acquainted with one another, establish contacts and relationships and depending on the nature of the communication process and communication skills, in our opinion, the relationship between the parties are established.

Thus, we believe that the implementation of the above-mentioned conditions will not only help to form positive interpersonal relationships between students, but will also increase the efficiency of the educational process in pedagogical universities, have a positive influence on students' academic progress and will allow to improve the quality of teachers' training.

Key words: interpersonal relations, pedagogical condition, first-year students, pedagogical university.